

Zo'n verschrikkelijke ramp is de huidige **economische crisis**, helemaal niet. Sterker nog: eindelijk is er een noodzaak voor structurele verbeteringen. Door **Wouter van Dieren** en **Arnold Heertje**.

Eind 2009 kan alles weer goed zijn

Als we de deskundigen en de media moeten geloven dan stort de werelddeconomie in. Na de banken, de automobielenindustrie en de bouw volgt de rest. Nog een paar maanden en de supermarkten raken leeg, warenhuizen sluiten de deuren, de massa wordt uit zijn huizen gezet, bestormt de voedselbanken en vecht om een slaapplek onder de brug.

Voor het zo ver is, slaat de recessie toe in de sneeuwindindustrie, waarheen deze winter slechts 900 duizend wintersporters reizen, in plaats van de verwachte 1,1 miljoen, en kochten consumenten zich nog een keer een decemberhartvervetting, als een storm voor de stilte. Voor 2009 is een teruggang met 0,3 procent tot 1,2 procent voorzien, een getal dat ons op het inkomensniveau van augustus 2007 terugwerpt, toen heel Europa in diepe armoede was verzonken.

En de beurs? In onze opvatting heeft die niet met de echte economie van doen. Het Global Casino, met gokkers in plaats van beleggers, en croupiers in plaats van analisten. Tragisch, al die speculatie, waardoor goed presterende topbedrijven in een paar uur miljarden minder waard worden. Dat moet aanleiding geven tot een grondige herbezinning op de pathologie ervan. De echte economie, daar gaat het ons hier om.

Het is opvallend stil aan het front van de banken, die ons niet voorzien van oplossingen. Economen die de crisis niet zagen aankomen en zich de vingers hebben stukgetypt om de ratio van de vrije markt te verdedigen, verdrijven zich voor de microfoon om de ellende uit te leggen en de toekomst te voorspellen. Over geloofwaardigheid gesproken.

Dat wij eerder hebben gewaarschuwd voor de risico's van het casinokapitalisme en het flitskapitaal, en voor de ideologische waan van de ongebreidelde vrije markt, geeft weinig reden tot vreugde. Maar er is voldoende reden om onze overtuiging uit te spreken dat deze crisis enerzijds het einde betekent van een gevaarlijke periode in de werelddeconomie en anderzijds het perspectief op een indrukwekkende inhaalrace naar de duurzame samenleving.

Apegapen

Ongezien voor de gangbare beursanalisten of de pratende koppen van CNN, is er de afgelopen maanden niet alleen misère geweest, maar ook een overall om zich heen grijpend optimisme. Op de TBLI-conferentie (Triple Bottom Line Investment), van 14 en 15 november in Amsterdam, heerste onder de zeshonderd aanwezige investeerders, groene bankiers, ondernemers en wetenschappers een eufore stemming: het graaikapitalisme ligt op apegapen, nu komen wij aan de beurt!

Echte economie gaat niet over het casino, de *funny-money-game*, het maken van geld met geld, speculatie ten koste van alles, en ook

niet over het vullen van de zakken van zich onsterfelijk wanende bestuurders. Echte economie gaat over heel wat anders. Wij noemen een tiental kenmerken van de nu nakende renaissance.

1. Markten kunnen niet zonder regulering. Overheden horen niet in hun schulp te kruipen, uit vrees voor de superieure markt, zoals Milton Friedman en de Republikeinen, en later Thatcher en de Europese Unie dat ons hebben ingewreven. De vrijmarkttheorie beweert dat echte ondernemers het per definitie beter weten dan overheden: zie wat er met Chrysler, General Motors en Ford gebeurt, waar men evenveel zou hebben moeten weten van olie-schaarste en klimaatverandering als Toyota, maar toch voor de benzineslurper koos. Zie de bank Lehman Brothers. Commentaar overbodig. Consequentie is dat de rage van de privatisering moet worden ingebed in optimale publiek-private constructies. Marktwerking in de zorg, het onderwijs en het openbaar vervoer staat op gespannen voet met de kwaliteit van het dienstbetoon.

2. Hedgefondsen dienen aan banden gelegd. Het gaat niet aan de economie in handen te geven van graaiende voorbijgangers met hun *privatise the profits, socialise the costs*-mentaliteit. Nauw hiermee verbonden is de noodzaak om het fusie-en-overnamespel te beperken. De economen Schenk en Bartels hebben vastgesteld dat het merendeel van fusies en overnames mislukt; de vermeende schaalvoordelen zijn er niet, en de schade is enorm.

3. Dat de financiële markten beter moeten worden gereguleerd, is een open deur. Om maar te zwijgen over cliënten die niet weten welke risico's ze lopen. Zelfs het dogma dat banken niet in staatshanden mogen zijn, dient te worden bestreden. Van oudsher waren er zeker private banken, zelfs al in de middeleeuwen, toen deze de kruistochten financierden. Maar daarnaast bestonden en bestaan er talloze vormen van gemeenschappelijke banken en onderlinge verzekeringen, in handen van overheden, gemeenschappen en burgers. Het is nog maar kort geleden dat de Spaarbank tot Nut van het Algemeen werd opgeheven, en met haar honderden andere. In Nederland reesterde alleen de coöperatieve Rabobank, die aan het Global Casino en de kredietcrisis ontsnapte en daarmee het bewijs levert dat een voormalige casinobank als ABN-Amro wellicht beter niet moet worden teruggekocht door private partijen.

4. Banken die met belastinggeld overreid werden geholpen, moeten worden verplicht de bedrijvigheid van diezelfde belastingbetalers weer kredieten te geven. Dat is de kern van het bankstelsel: spaargeld verzamelen en weer in de gemeenschap investeren in de vorm van langlopende leningen en kredieten. Bedrijven die bij ABM-Amro of de ING bankieren, raden wij aan hun bedrijf onder te brengen bij coöperatieve of groene banken zo lang deze twee

Illustratie Mike Ottink

steuntrekkende bankinstellingen kennelijk niet begrijpen wat hun plicht is: zo snel mogelijk weer krediet verstrekken. Recht op steun? Dan ook taken en plichten. Het zijn immers overheidsinstellingen geworden!

5. Keynes verdient een nieuwe plaats in het nu noodzakelijke nieuwe economische bestel, zoals Obama, Sarkozy, Japan en China hebben begrepen, maar Brussel en Den Haag nog niet. De economie komt niet zo weer autonoom in beweging; de vrije-markt-ideologen hebben op de beurzen ruines aangericht. Waarom zou diezelfde vrije markt nu zelf voor een spoedig herstel zorgen? De Chinese economie wordt het BNP voor 60 tot 70 procent in de private sector, en dus voor 40 tot 30 procent in de publieke sector ver-

burgers die in korte tijd van niks naar een relatieve welstand groeien. Dat proces was en is autoritair en ondemocratisch, grotendeels keynesiaans en maar deels 'Chicago', waar men het dogma creëerde dat de vrije markt, economisch succes en democratie onlosmakelijk verknoopt zijn. Ook dat klopt dus niet.

Welvaart

6. Voor Nederland geldt dat wij moeten investeren in datgene waarvan het volstrekt zeker is dat het ons op lange termijn veel welvaart brengt (en dus niet extra consumptie). In een gezonde Rijnlandse economie wordt het BNP voor 60 tot 70 procent in de private sector, en dus voor 40 tot 30 procent in de publieke sector ver-

diend. In interactieve, wederkerige afhankelijkheid. Het neoliberale zogenaamde American Business Model (ABM) heeft geprobeerd deze verhouding te veranderen, zodanig dat de overheid vrijwel niet meer meedoet, met jammerlijk falen tot gevolg. Vreemd genoeg werd en wordt het ABM in de VS niet echt toegepast, de rol van overheden is er in sommige sectoren zelfs sterker dan bij ons. Ongedekte hypotheken zijn er door de overheid uitgelokt, bijvoorbeeld. Neem ook de Amerikaanse energievoorziening: productiebedrijven en netten voor de consumentenmarkt zijn er grotendeels in handen van gemeenschapsbedrijven.

7. Voor economische interventies komen vooral de in de echte economie dominante welvaarts-

goederen als klimaat, water, energie en duurzaamheid in aanmerking. Nu er honderden miljarden beschikbaar komen, kan de keus niet vallen op impulsen voor de volgende fasen van domheid en verspilling. In de VS wordt aldus de zwaar verwaarloosde infrastructuur aangepakt: slechte wegen en bruggen, aftandse vliegtuigen, sloppenwijken, vervallen steden en spoorlijnen.

In Nederland hebben we veel landschap en natuur verloren en vernield. Dat kan deels worden hersteld. Ruimte voor de Rivieren is een al lopend klimaatprogramma dat kan worden versneld door de investeringen die gepland zijn voor 2020-2050 naar voren te halen. Voor de Afsluitdijk, het IJsselmeer en Markermeer/IJmeer liggen de plannen klaar. Vooroever,

kwelders, natuur, moerassen, diepe slibgeulen, eilanden, drijvende steden, nieuwe verbindingen, een reusachtige brakke delta: wat houdt ons tegen dit ter hand te nemen?

Het gebrek aan ruimte en een overdosis aan verstikkende regulering maken het vrijwel onmogelijk om grootschalige investeringen in (duurzame) energie nog op land te realiseren. De Noordzee biedt de enige uitwijkmogelijkheid, maar windparken zoals we die kennen stuiten op technische grenzen. Dus leg niet een Tulpeiland aan om de Tulp, maar geef hier de grootste impuls sinds de Deltawerken, door een tweede Texel te maken ten behoeve van twintigduizend megawatt windenergie, wellicht zelfs voor grote

niet kon, hun bedrijven konden de vraag naar gewone auto's, treinen, ijskasten en vliegtuigen toch al niet aan. Waarop Roosevelt: 'U begrijpt het niet. U stopt met dat alles. U doet wat ik zeg. En alleen dat.' En zo geschiedde. De aantallen en de deadlines werden gehaald. De economie bloeide op en vertoonde daarna zelden nog een dip. Obama, Merkel, Sarkozy, Berlusconi en Baroso kunnen GM, Chrysler, Ford, Opel, Volkswagen, PSA en Fiat steunen, maar alleen als de bedrijven andere producten maken. Duurzame. De oorlog van toen is de klimaat- en economiecrisis van nu.

10. De werelddeconomie is niet alleen vastgelopen door zwendende banken, en het casinokapitalisme, maar ook omdat de nationale graadmeter, het bruto nationaal product (BNP), een misleidend instrument is. Het meet niet de vooruitgang, zoals iedereen denkt, maar alleen de hoeveelheid geproduceerde goederen en diensten, inclusief alles wat te maken heeft met verspilling, vernieling, verkwisting, afval, ongelukken, malaise.

Sarkozy heeft de economie-Nobelprijswinnaars Stiglitz en Sen naar Frankrijk uitgenodigd met het verzoek een alternatief te verzinnen voor het BNP. Zulke alternatieven bestaan al, zoals de Human Development Index (HDI) en de Index for Sustainable Economic Welfare (ISEW). Maar nu is het de tijd deze in te voeren.

Commissie-Wagner II

Begin jaren tachtig raakte de Nederlandse economie in zwaar weer. Een antwoord was de instelling van de commissie-Wagner, zo genoemd naar haar voorzitter, de voormalige Shell-topman Gerrit Wagner. Het geproduceerd rapport 'Plaats en toekomst voor de Nederlandse industrie' bleek een voltreffer, het zette de toon voor drastische hervormingen en economisch herstel. Omdat theorievorming, ideeën en visie om de crisis te overstijgen nu weliswaar overal aanwezig zijn, maar onaanhangend en richtingloos, pleiten wij voor een Wagner II. Onder leiding van Shell-topman Jeroen van der Veer, die binnenkort met pensioen gaat en meer affiniteit heeft met het hier besprokene dan menigen beseft. En als tweede voorzitter Herman Wijffels, inmiddels terug uit Washington, wiens duurzame visie ooit in het vigerende regeerakkoord terecht kwam, en wie zowel de banken als de duurzame economie vertrouwd zijn.

Een duurzame, echte economie is dichterbij dan ooit. Nieuwe productieprocessen, nieuwe producten en diensten en bovenal nieuwe instituties, die de coördinatie van de private sector op een intelligente manier gestalte geven. Eind 2009 is alle kredietkommer en kwel vergeten.

Wouter van Dieren is directeur van **IMSA Amsterdam** en lid van de **Club van Rome**.

Arnold Heertje is emeritis hoogleraar economie.

Tien tips voor een nakende renaissance van de economie

basislastcentrales (mits CO₂-neutraal of CO₂-arm), maar ook voor andere op het land niet meer mogelijke activiteiten.

8. In het essay 'Münchenhausen op de Noordzee' geeft Jan Paul van Soest een kleurrijke impressie van de ambtelijke en wettelijke misère waarin ondernemers (en overheden) terecht komen die een windpark op de Noordzee willen bouwen. Tussen het eerste plan en de eerste Volt liggen tien jaren. Niet alleen daarom moet de bestaande regelgeving op de schop en vervangen door een noodwet. De dringende noodzaak komt door de klimaatverandering. Versnelling op ieder terrein is onvermijdelijk, zoals de al jaren hangende vergroening van het belastingstelsel, dus fiscaliteiten om arbeid minder, en energie en milieuintensieve activiteiten zwaarder te belasten. Door ook een klimaatwet in te voeren, door innovatieve ondernemers (die nu nauwelijks aan geld kunnen komen) ruimhartig te faciliteren. Kortom: door ernst te maken met duurzame investeringen op ieder terrein.

9. Moeten autobedrijven worden gesteund? Ja en nee. In 1990 besloot Toyota tot een zuinigheidsoffensief, met de succesvolle hybride als resultaat. Maar de meeste andere autofabrikanten kozen voor verdere spijlucht. De huidige wereldvoorraad van circa vijf miljoen onverkoopte auto's is daarvan het gevolg, en het is te zot voor woorden de bedrijven voor deze miskleun te belonen. Dat wordt anders als er voorwaarden worden gesteld, vergelijkbaar met het historische moment toen president Roosevelt in 1941 de Amerikaanse oorlogsindustrie in gang zette. Ontboden op het Witte Huis kregen de voorgangers van de huidige GM-, Chrysler- en Ford-bazen te horen wat Roosevelt van hen verwachtte: 500 duizend tanks, jeeps, kanonnen, schepen, vliegtuigen, en wel meteen, en de regering zou betalen. De heren antwoordden dat dit